

Architekt a muzeum

Marie Žáčková

Centrum pro prezentaci kulturního dědictví

2014

Zájem soudobého návštěvníka muzea se již netýká pouze seznámení se s výstavou či expozicí. Stále více se zajímá o architektonickou podobu muzejní budovy, konzumaci jídla a pití, společenské programy, komunikaci a interakci s ostatními návštěvníky. Muzeum se z části stává jakýmsi „multifunkčním“ společenským centrem. Stejně tak multifunkční a interaktivní by do jisté míry měly být i výstavy a expozice samotné. A právě kvůli těmto aspektům se zvyšuje i nutnost spolupráce architekta a designéra s muzejními organizacemi.

Výstava by měla být prostředníkem propojujícím vystavovaný exponát a návštěvníka. Autoři výstavy by měli usilovat o dosažení takového obsahu, který by prostřednictvím svého působení v divákovi prohluboval jeho představivost, rozšiřoval zkušenosti a znalosti a zároveň přinášel uvolnění i potěšení z návštěvy.

Pokud je však prostor výstavy navrhnut nekvalitně, je pravděpodobné, že se setká s nepochopením návštěvníků a sebelepší záměr podoby výstavy a přiblížení předmětu divákovi přijde v niveč.

Je nutné uvědomit si, že pokud muzeum chce výstavu či expozici rychle a levně, je možné, že výsledná podoba nebude mít představovanou kvalitu. Pokud muzeum požaduje výstavu ve velmi krátkém čase, příprava bude drahá. Přijatelné ceny a kvalitní výstavy či expozice je možno dosáhnout především s dostatečným časovým výhledem a stanovením základních pravidel postupu.¹

Základní otázkou při přípravě výstavy je, kdo projekt zrealizuje. Níže uvedené tabulky² ilustrují výhody a nevýhody interního a externího projektování výstavy.

Tabulka 1.: Výhody a nevýhody plánování výstavy v rámci muzea.

Výhody	Nevýhody
Menší časová náročnost na seznámení se všemi aspekty projektu: úkoly, směrnicemi, sbírkou, obsahem a důvodem výstavy.	Možné nejasnosti pramenících z různých institucionálních projektů a priorit.
Schopnost pojmout změny v harmonogramu, rozpočtu a změny v institucionálních prioritách.	Náročnější sestavení rozpočtu a harmonogramu, protože práce není řízena kontraktem.
Znalost možností provedení výstavy a kvalit každého člena pracujícího na projektování výstavy.	Úroveň provedení nemusí být dostatečně vysoká, kvůli omezení rozpočtu, času a pracovních sil.

¹ LORD, Barry – LORD, Gail Dexter. The Manual of Museum Exhibitions. 2002. ISBN 0-7591-0234-1, str. 418.

² LORD, Barry – LORD, Gail Dexter. The Manual of Museum Planning. 2001. ISBN 0-7425-0406-9, str. 165.

Etablované postupy komunikace mezi muzejními pracovníky.	Vyšší náklady na zaměstnance.
Předchozí znalost přístupů a strategií umožňuje lepší práci v kontextu dané instituce.	Vzhledem k ostatním povinnostem, nemusí mít zaměstnanec dostatek času držet krok s nejnovějšími vývojovými trendy.

Tabulka 2.: Výhody a nevýhody plánování výstavy smluvní zakázkou.

Výhody	Nevýhody
Možnost nabídnout nový úhel pohledu v realizaci projektu. Externí tým má často vyšší potenciál v oblasti kreativity a technických schopností.	Větší časová náročnost na pochopení obsahu a důvodů projektu.
Dodavatel musí držet krok s nejnovějšími prostředky realizace projektu, aby zůstal konkurenceschopný. Tyto znalosti mohou být velkou výhodou pro realizaci projektu.	Znalosti nejnovějších trendů a způsobů prezentace nemusí být přesně to, co muzeum potřebuje.
Žádné (nebo zredukované) náklady na zaměstnance pro muzeum. Náklady jsou vynaložené podle potřeby. Většinou jsou součástí celkových nákladů.	Nutná kontrola k zajištění, že je celá projektová práce přijatelná a vhodná pro muzeum. Pověřený muzejní pracovník je stále zapotřebí, aby posuzoval a schvaloval všechnu práci externího zhotovitele.
Externí skupina odborníků může být více vstřícná a zodpovědná, protože je jejich práce řízena zakázkou.	Kontrakt musí být pečlivě vypracovaný a spravovaný, aby muzeu zajistil vyhovující výsledek.

Krokem k úspěchu je příprava instrukcí, obsahu, úkolů a cílů každé součásti výstavy. Pokyny³ pro základní plán musí obsahovat:

- vnější a vnitřní rozměry prostoru,
- rozměry všech architektonických prvků, např. dveří, oken, pasáží, únikových východů,
- vstupy a východy pro návštěvníky,
- umístění nábytku, příp. jiných součástí,
- rozměry prezentace,
- rozměry místností,

³ BERTRON, Aurelia - SCHWARZ, Ulrich - FREY, Claudia. *Designing Exhibitions: A Compendium for Architects, Designers and Museum Professionals / Ausstellungen entwerfen: Kompendium für Architekten, Gestalter und Museologen*. 2006. ISBN 978-3-7643-7207-1, str. 89.

- určení námětu a funkce.

Současně musí být stanoven rozsah práce architekta, který na základě těchto informací zpracuje plán zamýšlené podoby výstavy.

Rozdílné charakteristiky prostorů vyžadují různá architektonická řešení. Základní plán⁴ zobrazí výstavní strukturu, podstatný prvek procesu plánování. Pomáhá určit tematické uspořádání a definuje funkci prostoru. Pověštinou vychází ze skic, nákrešů a prostorových modelů architekta.

Obsahuje:

- umístění výstavních prvků,
- rozvržení samotného prostoru výstavy podle druhu využívání,
- umístění médií, instalací,
- světelný design,
- plánování komunikačních prvků,
- zobrazení cest, tras výstavou.

Tvůrci výstav by se neměli nechat lákat nejrůznějšími médii a zařízeními bez ohledu, jak úžasné mohou být, pokud není jejich využití v souladu s plánovaným obsahem výstavy.⁵ Žádné výrazové prostředky nebo media by neměly být plánovány, dokud není jasné, zda jsou vhodné pro účel výstavy.

Vhodně užitá interaktivní média lépe než ta klasická, např. textová prezentace, video a audio, vytváří skutečný dialog s obsahem, objekty a předměty výstavy. Umožňuje návštěvníkovi jejich lepší a intenzivnější prožitek.

Použitím těchto médií mohou tvůrci výstav docílit různých vjemových přístupů:

- průzkumného,
- narativního,
- zábavního,

⁴ Tamtéž, str. 76.

⁵ BERTRON, Aurelia - SCHWARZ, Ulrich - FREY, Claudia. *Designing Exhibitions: A Compendium for Architects, Designers and Museum Professionals / Ausstellungen entwerfen: Kompendium für Architekten, Gestalter und Museologen*. 2006. ISBN 978-3-7643-7207-1, str. 93.

- věcného.⁶

Při navrhování podoby výstavy je nutné stále sledovat rozpočet a možnosti vybraného výstavního prostoru. Je lepší prezentovat méně obsahu, ale prezentovat ho dobře.

Komplexní navržení výstavy⁷ zahrnuje především:

- interiérový design,
- prostorový design,
- grafický design,
- světelný design.

Interiérový design se věnuje prostorům, ve kterých je výstava umístěna. Zahrnuje také navržení barevnosti, úrovně osvětlení, ale především rozmístění předmětů v prostoru.

Pro správné umístění a celkový kontext výstavy⁸ je při navrhování podoby projektu nutné znát u každého předmětu:

- rozměry a hmotnost,
- materiál,
- konzervační podmínky,
- klasifikace z hlediska obsahu,
- popis funkce,
- identifikace a pořadové číslo.

Klíčovou částí navrhování výstavy je prostorový design, který pracuje s výstavním prostorem, tedy řeší podobu výstavních dílů jako např. vitríny, panely, sokly, podstavce, ale i audiovizuální nebo interaktivní příslušenství. Architekt/designér může vytvářet např. multimediální kiosky, video stěny,

⁶ Tamtéž, str. 93.

⁷ LORD, Barry – LORD, Gail Dexter. *The Manual of Museum Exhibitions*. 2002. ISBN 0-7591-0234-1, str. 410.

⁸ BERTRON, Aurelia - SCHWARZ, Ulrich - FREY, Claudia. *Designing Exhibitions: A Compendium for Architects, Designers and Museum Professionals / Ausstellungen entwerfen: Kompendium für Architekten, Gestalter und Museologen*. 2006. ISBN 978-3-7643-7207-1, str. 98.

různé virtuální prostory, vše, co může ovlivnit návštěvníkův prožitek z výstavy. Důležitou součástí prostorového návržení výstavy je problematika vedení návštěvníků výstavou.

Všemi těmito prvky se zabývá již výše zmiňovaný základní nebo dispoziční plán.

Grafický design se soustřeďuje na podobu textů a obrázků, které mají být prezentovány na panelech, etiketách nebo audiovizuálních či počítačových obrazovkách. Vyjadřuje informace, které předmět sám nedokáže prezentovat. Zprostředkovává uživatelské rozhraní. Propojuje předmět s významem a vytváří interakci mezi muzeem a návštěvníkem. Týká se celé oblasti produkce informačních prostředků, výstavních panelů a cedulí.

Přestože moderní výstavy často zahrnují další média, od audio průvodců až po komplexní interaktivní instalace, text⁹ a ilustrace jsou stále jedním ze základních zprostředkovatelů obsahu výstavy.

Předností užití ilustrace ve výstavě je její internacionalita. Obrazy nepotřebují překlad a dobrá vizuální prezentace často nepotřebuje popisky. Jejich podoba může být od vyobrazení reprodukce originálu po abstraktní vyobrazení, ve kterém se realitě pouze přibližuje.

Druhy ilustrací:

- realistické ilustrace podobající se fotografii,
- základní vyjádření a mnohem zjednodušený obraz; stále častěji se používá motivu komiksu.

Možnosti jejich využití:

- zobrazení např. příběhů, zachycení života lidí v minulosti,
- mapové podklady,
- ilustrace časových os, diagramů,
- kresby vysvětlující a rekonstruující podobu a užití např. předmětů,
- lineární znázornění umožňující vysvětlení funkce nebo klasifikace určitých detailů, které mohou být viděny v originále ve výstavě.¹⁰

⁹ Problematikou podoby textu ve výstavě se zabývá P. Douša v článku Text ve výstavě. Proto téma nebude dál rozebíráno, viz DOUŠA, Pavel. Text ve výstavě. In Múzeum 2008/1, str. 11 – 13.

Design osvětlení se věnuje celkovému osvětlení a navrhované atmosféře výstavních prostorů, ale i speciálním potřebám osvětlení konkrétních předmětů k dosažení požadovaného efektu.¹¹

Při navrhování způsobu a podoby osvětlení je nutné zvážit a zahrnout:

- celkové a bezpečnostní osvětlení,
- ochranu objektů,
- možnosti údržby,
- stupeň a kvalitu barvy osvětlení,
- kombinaci přirozeného denního a umělého světla.¹²

Architektonické ztvárnění tedy může přímo působit na vnímání pozorovatele. Na příkladech níže uvedených výstav a expozic lze sledovat, jak může ovlivnit pouze volba prostoru a jeho barevné pojetí vnímání a pocity návštěvníků. Dlouhodobá expozice „Astronomie“, zasazená v tmavém prostředí, v Národním technickém muzeu od autorů R. Brychta, P. Lešek a B. Linhartová¹³ působí temným, tajemným dojmem. Expozice nemá předem daný směr prohlídky. Návštěvník prochází volně prostorem a sám se seznamuje s exponáty. V kombinaci s tmavým prostředím je však nutné zabezpečit, aby se návštěvník necítil dezorientovaně, stísněně a ztraceně. Oproti tomu výstava Žižkov 20 navržena D. Krausem¹⁴ využívá světlých prostorů radnice Prahy 3, které navozují pocit otevřenosti, čistoty. Spolu s prezentací historie Žižkova pomocí velkých plachet rozdělujících prostor na několik úseků autor docílil jednoduché, ale efektivní formy výstavy. Výstava Současný český industriál v Galerii Jaroslava Fragnera využila multifunkčnosti Euro palet. Pomocí nich autoři J. Fišer, P. Skalická¹⁵ rozdělili prostor galerie na jednotlivé části podle druhů výroby. Využitím vybraného materiálu však umožnili vnímat výstavu nejen zrakem, ale i čichem. Využitý materiál doprovodil výstavu i skladbou vůní a pachů, příhodných pro prezentované prvky.

¹⁰ BERTRON, Aurelia - SCHWARZ, Ulrich - FREY, Claudia. *Designing Exhibitions: A Compendium for Architects, Designers and Museum Professionals / Ausstellungen entwerfen: Kompendium für Architekten, Gestalter und Museologen*. 2006. ISBN 978-3-7643-7207-1, str. 135-147.

¹¹ LORD, Barry – LORD, Gail Dexter. *The Manual of Museum Exhibitions*. 2002. ISBN 0-7591-0234-1, str. 410.

¹² BERTRON, Aurelia - SCHWARZ, Ulrich - FREY, Claudia. *Designing Exhibitions: A Compendium for Architects, Designers and Museum Professionals / Ausstellungen entwerfen: Kompendium für Architekten, Gestalter und Museologen*. 2006. ISBN 978-3-7643-7207-1, str. 90.

¹³ Dlouhodobá expozice „ASTRONOMIE“. Národní technické museum. archiweb, 2011. [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2992>.

¹⁴ Instalace výstavy Žižkov 20. Radnice Prahy 3. 26. 12. archiweb, 2009, [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2422>.

¹⁵ Instalace výstavy Současný český industriál. Galerie Jaroslava Fragnera 8/12/2011 – 22/01/2012. 11. 12. archiweb, 2011, [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3158>.

Umístění předmětů do prostorů historických objektů, jako např. zámky, klášterní prostory, navozuje pocit respektu a důstojnosti. Tohoto faktu si byli vědomi autoři výstavy Svatý Václav – Ochránce České země P. Malinský, P. Burian a P. Uttendorfský,¹⁶ když umístili výstavu do architektonicky a historicky významných prostor kláštera sv. Anežky České. Následně pak již minimálními výtvarnými prostředky prezentace zdůraznili jedinečnost vybraných exponátů.

Vybrané příklady jen naznačují nepřehledné množství možností prezentace a působení na návštěvníka.

Neustálý vývoj nových technologií, a čím dál větší snaha porozumět návštěvníkovi, otvírá obrovské pole experimentace a inovace. Muzejní instituce by měly používat všechny prostředky, ať vizuální, tak interpretační, umožňující lepší komunikaci a aktivní vnímání návštěvníka prostřednictvím všech smyslů. Metody zprostředkování výstavy by měly zůstat současné, relevantní a stále inovované. Tyto prvky by měla zajistit právě spolupráce architekta na tvorbě výstav.

¹⁶ Svatý Václav – Ochránce České země. Klášter sv. Anežky České. archiweb, 27. 6. 2009, [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2086>.

Seznam použitých zdrojů

BARRENECHE, Raul A. *New museums*. 2005. ISBN 0-7148-4498-5.

BERTRON, Aurelia - SCHWARZ, Ulrich - FREY, Claudia. *Designing Exhibitions: A Compendium for Architects, Designers and Museum Professionals / Ausstellungen entwerfen: Kompendium für Architekten, Gestalter und Museologen*. 2006. ISBN 978-3-7643-7207-1.

HOUSTON, Laura. *Museum Builders II*. 2004. ISBN 0-470-84943-6.

KESNER, Ladislav. Expozice jako prostor aktivního vnímání: teoretická východiska, strategie realizace. In *Bulletin Moravské galerie v Brně*. 2002-2003, 58-59, str. 92-107. ISSN 0231-5793. ISBN 80-7027-123-X.

LEVENT, Nina; PASCUAL-LEONE, Alvaro (eds.). *The Multisensory Museum: Cross-Disciplinary Perspectives on Touch, Sound, Smell, Memory, and Space*. 2014. ISBN 978-0-7591-2354-0.

LORD, Barry – LORD, Gail Dexter. *The Manual of Museum Exhibitions*. 2002. ISBN 0-7591-0234-1.

LORD, Barry – LORD, Gail Dexter. *The Manual of Museum Planning*. 2001. ISBN 0-7425-0406-9.

VELARDE, Giles (ed.). *Designing Exhibitions: Museums, Heritage, Trade and World Fairs*. 2001. ISBN 0-566-08317-5.

Konkrétní realizace expozic a výstav

Dlouhodobá expozice „ASTRONOMIE“. Národní technické museum. archiweb, 2011, [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2992>.

Instalace výstavy Současný český industriál. Galerie Jaroslava Fragnera 8/12/2011 – 22/01/2012. 11. 12. archiweb, 2011, [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3158>.

Instalace výstavy Žižkov 20. Radnice Prahy 3. 26. 12. archiweb, 2009, [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2422>.

Svatý Václav – Ochránce České země. Klášter sv. Anežky České. archiweb, 27. 6. 2009, [cit. 2014-12-18]. URL: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2086>.